

1. Божович, Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребёнка: Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович, Л.Г.Благонадёжина. - М., 1972. - 352 с.
2. Запорожец, А.В. Развитие произвольных движений. Избранные психологические труды: в 2 т. / А.В. Запорожец. - М., 1986. - Т. 2. - 296 с.
3. Леонтьев, А.Н. Лекции по общей психологии / А.Н. Леонтьев / под ред. Е.Е. Соколовой. - М., 2000. - 511 с.
4. Лисина, М.И. Общение, личность и психика ребёнка / М.И.Лисина. -Москва - Воронеж, 1997. - С. 291-300.
5. Матюхина, М.В. Мотивация учения младших школьников / М.В.Матюхина. - М.: Педагогика, 1984.
6. Неймарк, М.С. Направленность личности и аффект неадекватности у подростков/ М.С. Неймарк // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л.И. Божович, Л.Г. Благонадёжина. - М., 1972. - 352 с.
7. Непомнящая, Н.И. Становление личности ребёнка 6-7 лет / Н.И.Непомнящая // Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР.— М.: Педагогика, 1992. — 160 с.
8. Особенности психического развития детей 6-7 летнего возраста. — М.:Педагогика, 1988. - 135 с.
9. Поливанова, К.Н. Такие разные шестилетки. Индивидуальная готовность к школе: диагностика и коррекция / К.Н. Поливанова. -М.:Генезис, 2003.-271 с.
10. Поливанова, К.Д. Психология возрастных кризисов / К.Д. Поливанова. - М.: Академия, 2000. - 320 с.
11. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. -М.:Л.: Учпедгиз, 1940. - 596 с.
12. Хекхаузен, Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. - 2-е изд. -СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. - 860 с.
13. Эльконин, Д.Б. Учебная деятельность - её структура и формирование / Д.Б. Эльконин // Избранные психологические труды. - М.: Педагогика, 1989.-С. 241-251.
14. Maslow, A. Motivation and personality. -New York, 1970.- 453 p.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 159.922

Каменська Н.Л. °

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, кандидат психологічних наук, доцент (м.Одеса)

Алтуніна Г.С.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, студентка 5 курсу

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ

Надано результати дослідження ролі соціального інтелекту та особистісних якостей на процес адаптації школяра до успішного навчання в середній школі. Указано, що соціальний інтелект, який відповідає за успішність спілкування дитини та її соціальну адаптацію, змінюється при переході з молодшої школи в середню. Статистично доведена наявність взаємозв'язку між особистісними якостями і соціальним інтелектом.

Ключові слова: соціальний інтелект, адаптація, молодші підлітки

Представлены результаты исследования роли социального интеллекта и личностных качеств на процесс адаптации школьника к успешному обучению в средней школе. Указано, что социальный интеллект, отвечающий за успешность общения ребенка и его социальную адаптацию, меняется при переходе из младшей школы в среднюю. Статистически доказано наличие взаимосвязи между личностными качествами и социальным интеллектом.

Ключевые слова: социальный интеллект, адаптация, младшие подростки

The study results of a social intelligence and personality qualities role in the process of a pupil adaptation to successful learning in secondary school are submitted. It was indicated that social intelligence responsible for success of a child's communication and social adaptation is changed in transition from primary school to secondary. Correlation between personality qualities and social intelligence has been proven statistically.

Keywords: social intelligence, adaptation, junior teens

Актуальність. Сьогодні одними з найбільш важливих проблем є проблема соціального розвитку та адаптації особистості. Успішна адаптація, становлення особистості дитини, її самопочуття та емоційне благополуччя багато в чому визначається тим, як складаються її відносини з оточуючими людьми, тобто залежить від рівня розвитку її соціального інтелекту. У зв'язку з цим особливий інтерес в психології представляє концепція соціального інтелекту. Будучи когнітивною складовою комунікативних здібностей особистості, соціальний інтелект забезпечує правильну оцінку поточної ситуації в спілкуванні, і, як наслідок, адекватну і успішну соціальну взаємодію особистості.

Шкільна дезадаптація у сфері міжособистісних відносин вивчалася багатьма авторами (Абраменкова В.В., Бех І. , Сохань Л.В. та ін.) з різних позицій, однак, залишається актуальною проблемою для школярів протягом усього періоду навчання (з 1-го по 11-ий класи). Шкільна адаптація є фундаментом для успішного навчання, проходження підліткової кризи і подальшої соціальної адаптації. Навчання для підлітка є ведучим видом діяльності. Від того, як навчається підліток, багато в чому залежить його психічний розвиток, становлення його як особистості. У свою чергу успішність навчання в деякій мірі залежить від його особистісних якостей, його стосунків зі своїм класом і вчителями [1, 2, 3].

Актуальність нашого дослідження обумовлена тим, що сучасним психологам шкільним, які постійно працюють з різними порушеннями у розвитку емоційно-комунікативної сфери учнів, проблемами улагоджування конфліктів і не реалізацією лідерських устремлінь учнів, не вистачає інформації про вікове становлення соціального інтелекту, про його вплив на формування особистісних якостей учнів. Саме соціальний інтелект надає можливість дитині адекватно розуміти емоційний стан і особистісні особливості оточення, встановлювати дружні стосунки з однокласниками, раціонально вирішувати поточні конфлікти, коректно взаємодіяти з оточуючими дітьми і дорослими. Однак, і в нашій країні, і за кордоном проводиться, в основному, вивчення соціального інтелекту дорослих і дуже мало робіт, присвячених його становленню в онтогенезі. Отже, вивчення закономірностей формування соціального інтелекту в онтогенезі і вплив особистісних якостей на його формування є актуальним завданням вікової, педагогічної та соціальної психології [4, 5, 6].

Мета даної статті – надати результати дослідження ролі соціального інтелекту та особистісних якостей в процесі адаптації школяра до успішного навчання в середній школі.

Дослідження проводилося протягом 2011-2014 років. Експериментальною базою дослідження виступила загальноосвітня школа № 17, м. Одеси. Випробуваними виступили учні 4-х класів (2011-2012 навчальний рік), учні 5-х класів (2012-2013 навчальний рік), учні 6-х класів (2013-2014 навчальний рік). Загальне число випробовуваних - 120 осіб, з них 66 хлопчиків та 54 дівчат.

У роботі використовувалися такі психодіагностичні методики:

- Тест Дж. Гілфорда і М. Саллівен «Діагностика соціального інтелекту» [8];
- Дитячий особистісний опитувальник Кеттелла (модифікація Ясюкової) [9];

Ми виміряли однойменні показники в учнів четвертих, п'ятих та шостих класів (2011-2014 рік) і застосували методи математичної статистики для виявлення достовірних відмінностей у відповідності з гіпотезою дослідження про існування відмінностей у рівнях розвитку соціального інтелекту дітей та особистісних якостях при навчанні в середній школі.

Отримані дані дозволяють нам стверджувати, що соціальний інтелект, який відповідає за успішність спілкування дитини та її соціальну адаптацію, змінюється при переході з молодшої школи в середню.

Так, статистично значущі відмінності були виявлені в субтесті «Вербальна експресія», який вимірює здатність розуміти зміни значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуацій, що їх викликали. Це означає, що учні 5-х класів краще вміють розуміти зміни значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту подій. Учні 4-х класів частіше помиляються в інтерпретації слів співрозмовника.

Статистично значущі відмінності були виявлені в субтесті «Історії з доповненням», який вимірює здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей в цих ситуаціях. Учні 5-х класів мають досить високу здатність розуміти значення поведінки людей у цих ситуаціях, у порівнянні з учнями 4-х класів.

Проведені в 2013-2014 навчальному році дослідження учнів 6-х класів показали, що при переході з молодшої до середньої школи йде розвиток соціального інтелекту що на наш погляд пов'язано з поліпшенням соціальною адаптацією дитини.

Статистично значущі відмінності були виявлені в субтесті «Групи експресії». Це означає, що учні 6-х класів краще вміють виділяти загальні істотні ознаки в різних невербальних реакціях людини, ніж учні 4-х класів.

Статистично значущі відмінності були виявлені в субтесті «Вербальна експресія». Це означає, що учні 6-х класів краще вміють розуміти зміни значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту подій. Учні 4-х класів частіше помиляються в інтерпретації слів співрозмовника.

Статистично значущі відмінності були виявлені в субтесті «Історії з доповненням». Учні 6-х класів мають досить високу здатність розуміти значення поведінки людей у цих ситуаціях, у порівнянні з учнями 4-х класів.

З метою порівняння рівнів розвитку особистісних якостей учнів на момент закінчення початкової школи і навчання у середній школі у хлопчиків та дівчат ми дослідили особистісні показники.

У результаті порівняння отриманих даних ми можемо зробити висновок про те, що в 4-х класів у дівчаток рівень розвитку старанності (фактор G) вище ніж у хлопчиків, тобто вони більш сумлінні, відповідальні, врівноважені, у них більш розвинуте почуття обов'язку і відповідальності. При переході у 6-ті класи ця якість розвивається менше, що можливо пояснити специфікою вікового розвитку. У хлопчиків в 6-х класах високого рівня розвитку старанності не спостерігається.

Фактор вольового самоконтролю (фактор Q3) вимірює рівень внутрішнього контролю поведінки, інтегрованість особистості. В 4-х класах у дівчаток та

хлопчиків рівень розвитку вольового самоконтролю майже однаковий, проте при переході у 6-ті класи у хлопчиків ця якість розвивається трохи швидше. Вони стають більш цілеспрямовані, контролюють свої емоції і поведінку, соціально уважні та проявляють турботу про соціальну репутацію, що можливо пояснити специфікою вікового розвитку молодших підлітків. У хлопчиків в 6-х класах низького та високого рівня розвитку вольового самоконтролю не спостерігається.

Фактор активності (фактори D, H, Q4) вимірює рівень активності. В 6-х класів у хлопчиків рівень розвитку активності більше ніж у дівчат. У дівчат в 4-х та в 6-х класах високого рівня розвитку активності не спостерігається, але в цілому рівень розвитку зберігається. При переході у 6-ті класи у хлопчиків ця якість розвивається трохи швидше. Вони стають більш непосидючими, моментально відгукуються на все, що відбувається навколо, весь час експериментують. У дівчат при навчанні у середній школи ця якість стабілізується.

Фактор самокритичності (фактор Q5) вимірює рівень самокритичності, вміння бачити свої недоліки, критично до них ставиться. В 4-х і 6-х класах у хлопчиків рівень розвитку самокритичності більше ніж у дівчат. У дівчат в 4-х класах хорошого та високого рівня розвитку самокритичності не спостерігається, у хлопчиків в 4-х класах не спостерігається хорошого рівня, але в цілому рівень розвитку зберігається. При переході у 6-ті класи у хлопчиків ця якість розвивається трохи швидше. Вони стають більш самокритично ставляться до себе, незалежно від того, як їх оцінюють інші, аналізувати власні вчинки і формувати власну думку про себе.

Фактор незалежності (фактор E) вимірює рівень м'якості, поступливості, тактовності. В 4-х класах у хлопчиків рівень розвитку незалежності більше ніж у дівчат. У дівчат в 4-х класах хорошого та високого рівня розвитку незалежності не спостерігається, у хлопчиків в 4-х і в 6-х класах не спостерігається високого рівня. При переході у 6-ті класи у дівчат ця якість розвивається швидше. Вони стають більш незалежні, самовпевнені, наполегливі, вперті.

Фактор тривожності (фактори O, H, F) і в 4-х і в 6-х класах у дівчат більше ніж у хлопчиків. Вони більш занепокоєнні, заклопотані, ранимі, невпевнені у собі.

Фактор емоційності (фактор C) характеризує динамічне узагальнення і зрілість емоцій на протигагу нерегульованої емоційності. В 4-х класах у дівчат рівень розвитку емоційності більше ніж у хлопчиків. А при переході у 6-ті класи у хлопчиків ця якість розвивається швидше, ніж у дівчат. У хлопчиків в 4-х класах хорошого рівня розвитку емоційності не спостерігається, в 6-х класах не спостерігається низького рівня. Вони стають більш емоційно стійкі, витримані, стійкі в інтересах.

Фактор активності у спілкуванні (фактори H, F) вимірює рівень боязливості, сором'язливості, вміння виявляти ініціативу у встановленні контактів. У дівчат в 4-х класах високого рівня розвитку активності у спілкуванні не спостерігається, у хлопчиків в 6-х класах не спостерігається високого рівня. При переході у 6-ті класи у дівчат ця якість розвивається швидше. Вони стають трохи більш товариські, відкриті, природні, готові до співпраці, активні в усуненні конфліктів у групі. У хлопчиків ця якість розвивається неоднозначно.

Фактор потреби в спілкуванні (фактор A) вимірює рівень скритності, відособленості, недовірливості та замкнутості. В 4-х класах у хлопчиків низького рівня розвитку потреби в спілкуванні не спостерігається, в 6-х класах у хлопчиків

не спостерігається високого рівня. У дівчат в 6-х класах низького та високого рівня розвитку потреби у спілкуванні не спостерігається.

Фактор психічної напруги (фактор Q4) вимірює рівень розслабленості, апатичності, спокійності. При переході у 6-ті класи у дівчат ця якість стала більш вираженою. Вони стають більш зібраними, енергійними, занепокоєними та дратівливими. В 4-х і в 6-х класах у хлопчиків високого рівня розвитку даної якості не спостерігається.

Нами був проведений кореляційний аналіз спрямований на виявлення зв'язку показників рівня розвитку соціального інтелекту та особистісних якостей учнів в пов'язаних вибірках 4-х, 5-х та 6-х класів (аналізовано зв'язки на рівні $p < 0,05$).

З отриманих результатів видно, що:

- у 4-х класах рівень вираженості соціального інтелекту пов'язаний зворотним зв'язком ($r = -0,489$, $p < 0,05$) з рівнем вираженості фактора старанності; пов'язаний зворотним зв'язком ($r = -0,474$, $p < 0,05$) з рівнем вираженості фактора активності у спілкуванні, пов'язаний зворотним зв'язком ($r = -0,413$, $p < 0,05$) з рівнем вираженості фактора психічної напруги; пов'язаний зворотним зв'язком ($r = -0,389$, $p < 0,05$) з рівнем вираженості фактора тривожності.

- у 6-х класах рівень вираженості соціального інтелекту пов'язаний зворотним зв'язком ($r = -0,414$, $p < 0,05$) з рівнем вираженості фактора незалежності. Це означає, що учні, які більш поступливі, тактовні, сором'язливі, готові брати вину на себе, та скромні, більше розуміють зміни значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту подій. Ми допускаємо, що це пов'язано з тим, що в молодших підлітків змінюються ціннісні орієнтації, вони починають менше слідувати правилам, тому можливо учні які більш самостійні, незалежні та наполегливі, іноді конфліктні та агресивні насправді менше розуміють зміни значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту подій.

На основі отриманих результатів ми можемо зробити висновок, що вся структура взаємозв'язку особистісних якостей, які відповідають за соціальний інтелект змінюється за період навчання дитини у четвертих-шостих класів, тобто у четвертих класах більше особистісних якостей впливають на соціальний інтелект ніж у шостих.

Висновки. Отримані дані та проведений математичний аналіз дозволяють нам стверджувати, що:

1. Дослідження показало наявність взаємозв'язку між особистісними якостями і соціальним інтелектом. Ці взаємозв'язки змінюються за період навчання дитини у четвертих-шостих класів, тобто у четвертих класах більше особистісних якостей впливають на соціальний інтелект ніж у шостих.

2. Отримані дані дозволяють стверджувати, що соціальний інтелект, який відповідає за успішність спілкування дитини та її соціальну адаптацію, змінюється при переході з молодшої школи в середню. Учні 6-х класів краще вміють виділяти загальні істотні ознаки в різних невербальних реакціях людини, розуміти зміни значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту подій, причому у дівчаток вони виражені більше, ніж у хлопчиків.

Список використаних джерел

1. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання: наук .- метод. посіб/ Бех І. – К .: ІЗМН, 1998.- 2004 с.
2. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: Навчальний посібник для вищої школи. - К.: Наукова думка, 1999. - 215, с.
3. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості /Сохань Л.В., Єрмаков І.Г., Несен Г.М. - К.: Богдана, 2003. -520 с.
4. Булка Н. І. Ресурси соціального інтелекту: адаптивність, комунікативність, креативність //Практична психологія та соціальна робота. - 2004. - № 6. - С. 43-53.
5. Носенко Е. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості // Психологія і суспільство. - 2004. - № 4. - С. 95-109.
6. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология/ Рыбалко Е.Ф. - Л.,1990.–256 с.
7. Михайлова (Алешина) Е. С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта: Методическое руководство. 2-е изд. - СПб.: ГП «ИМАТОН», 2002. - 56с.
8. Ясюкова Л.А. Прогноз и профилактика проблем обучения в 3-6 классах/ Ясюкова Л.А. –СПб, ИМАТОН, 1999. – 192с.

Отримано 20.06.2014 р.

УДК 316.447

Карамушка Т.В.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірант (м.Київ)

УЯВЛЕННЯ АСПІРАНТІВ ПРО СУТНІСТЬ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ, МОЖЛИВІ НАПРЯМКИ І ТИПИ ЇЇ ЗДІСНЕННЯ

У статті представлено результати емпіричного дослідження, які відображають уявлення аспірантів про сутність майбутньої професійної кар'єри. Проаналізовано можливі напрямки здійснення майбутньої професійної кар'єри в різних соціальних сферах. Визначено можливі типи здійснення майбутньої професійної кар'єри (вертикальна-горизонтальна; в одній або багатьох організаціях; з постійною спеціальністю або із зміною спеціальності; в Україні або за кордоном).

Ключові слова: аспіранти; майбутня професійна кар'єра; напрямки здійснення майбутньої професійної кар'єри; типи здійснення майбутньої професійної кар'єри

В статье представлено результаты эмпирического исследования, которые отражают представления аспирантов о сущности будущей профессиональной карьере. Проанализированы возможные направления осуществления будущей профессиональной карьеры в разных социальных сферах. Определены возможные типы осуществления будущей профессиональной карьеры (вертикальная-горизонтальная; в одной или нескольких организациях; с постоянной специальностью или с изменением специальности; в Украине или за границей).

Ключевые слова: аспиранты; будущая профессиональная карьера; направления осуществления будущей профессиональной карьеры; типы осуществления будущей профессиональной карьеры

The results of empiric research, which represent the picture of PhD students of essence of future professional career, are presented in the article. Possible directions of realization of future professional career are analyzed in different social spheres. Certainly possible types of realization of